

พะเหวด แรงศรัทธาในงานบุญ

เสียงกลองตุ้มประสานเสียงฉาบ พร้อมวงกลองยาวของกลุ่มหนุ่มผู้ไทยคุ่มเหนือ ที่ตั้งมาจากริมหนองน้ำหนองสูงในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 คือเสียงที่บ่งบอกถึงการแสดงความศรัทธาในงานบุญ

งานบุญพะเหวด หรือบุญพระเวส เทศน์มหาชาติ ถือเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของหมู่บ้าน ที่จัดขึ้นติดต่อกันทุก 3 ปี และเว้นว่างติดกันอีก 3 ปี เช่นกัน ในปีนี้ได้จัดขึ้นในวันขึ้น 6-7 ค่ำ เดือน 6 เสียงกลองตุ้มริมหนองน้ำในวันนั้น หมายถึงการบอกกล่าวให้คนในหมู่บ้านมาช่วยกันเตรียมงาน

แม้จะห่างหายจากงานบุญไปนาน แต่เสียงกลองทำให้ฉันซึ่งจักรยานมาที่วัด ไม่ใช่เพราะรู้ความหมายของเสียงนั้น แม่ออก (สีกา) ้วยคุณย่าคุณยาย ที่นั่งอยู่ด้านล่างของศาลาการเปรียญกำลังช่วยกันคลี่ผ้าฝ้ายสีขาวที่ทอเป็นผืนจนสุดผืนความยาวหลายวา เอาไม้ไผ่ที่เหลาให้เล็กพอจะวางขวางผืนผ้าได้ หลายคนช่วยกันนำฝ้ายหลายสีมาร้อยไม้ไผ่เป็นเส้นฝ้ายยาวเกือบจรดไม้ไผ่อีกอัน

ที่วางขวางผืนผ้าอยู่ อีกหลายคนช่วยกันนำผืนผ้าฝ้ายที่ทอยาวประมาณ 3-4 เมตร มาร้อยตรงปลายผ้าด้วยไม้ปอ เป็นสายพันปลาสวยงาม

ด้านนอกศาลา พ่อออก้วยคุณปู่ คุณตา ช่วยกันตัดไม้ไผ่เป็นลำยาวอย่างชะม้กเขม้น ส่วนด้าน

นอกวัดตรงริมหนองน้ำ ที่มาของเสียงกลองนั้น ผู้บ่าวทั้งบ่าววัยหนุ่มและคิดว่าตนเองยังเป็นวัยหนุ่ม กำลังช่วยกันยกไม้ไผ่ลำยาวกว่าสาวมาสร้างเป็นหอสูง

ความหมายของเสียงกลอง คือ แม่ออกช่วยกันประดับประดาธงชาววา ผืนผ้าฝ้ายขาวความยาว 20 วา เพื่อนำไปแขวนไว้บนลำไม้ไผ่สูงที่สร้างไว้ริมหนองน้ำ เรียกว่า “พิธีปลุกธงชาววา” ซึ่งไม้ไผ่ตามแนวขวางที่แบ่งเป็นช่วงๆ นั้น เปรียบดั่งบันไดที่ไต่ขึ้นสวรรค์ การทำพิธีปลุกธงชาววาจะทำก่อนวันงานเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญอีกประการของงานบุญพะเหวด ส่วนไม้ไผ่ลำยาวที่พ่อออกช่วยกันตัดอยู่หน้าศาลาวัด คือ ไม้สำหรับแขวน

“ธงยาว” ผ้าฝ้ายผืนยาวที่แม่ออกในศาลาช่วยกันร้อยไม้ปอตกแต่งปลายผ้า ธงยาวจะแขวนทั่วบริเวณงาน ให้ปลิวไสวต้านแรงลมอยู่เหนือ “ธงสาย” ที่นำผ้ามาตัดเป็นสามเหลี่ยมผืนเล็กๆ ผูกติดกับเชือก ตรึงเป็นสายยาวให้ปลิวทั่วบริเวณงานเช่นกัน

เมื่อออกอีกส่วนหนึ่งก็ช่วยกัน “สี่เทียน” โดยปาดขี้ผึ้งเป็นชั้นเล็กๆ ไล่ไฟให้ละลายและจุ่มเส้นฝ้ายขาวลงไป ใช้มือพันไปมาเพื่อให้เทียนติดฝ้าย แม้จะร้อนๆ แต่แรงศรัทธาและสิ่งที่ต้องทำตามประเพณีคงมีมากกว่าความร้อน จึงได้เทียนความยาวประมาณ 1 คอก จำนวน 1,000 เส้น เพื่อใช้สำหรับจุดเทียนพันน้ำมันหมื่นช่วงที่มีการเทศน์มหาชาติ

เป็นเวลาเกือบเดือนที่ฉันรู้ว่าทางคณะกรรมการหมู่บ้านและวัดกำหนดการจัดงานบุญ ฉันก็เตรียมทำเครื่องพะเหวดไปถวายวัด ทำเท่าที่จะทำได้ทั้ง “ธุงช่อ” ที่ทำจากต้นหม่อน โดยใช้มีดคมปาดลำหม่อนเป็นฝอยคล้ายกลีบดอกไม้ “ธุงชัย” ที่ทำจากผ้าหรือกระดาษตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมติดกับก้านมะพร้าว “ธุงสิบหกชั้นฟ้า” ทำด้วยด้ายสีต่างๆ พันรอบแกนไม้ที่ไขว้เป็นรูปกากบาท ร้อยเป็น 16 ชั้น เหมือนบันไดให้เทวดาลงมาฟังเทศน์ในงานบุญ แต่ฉันกลับทำ 16 อัน แต่ร้อยกับก้านมะพร้าวก้านละ 4 อัน ส่วน “ธุงสิบห้าชั้นดิน” นำผ้าฝ้ายมาตัดเป็นรูปวงกลม ร้อยตรงกลางเว้นระยะห่างโดยใช้ไม้ป้อมมาปักให้ได้ 15 ชั้น เปรียบดั่งบันไดสู่ขุมนรกให้เปรตมาฟังเทศน์ ฉันกลับตัดกระดาษสีสดสวยเป็นรูปกลีบดอกไม้ แล้วใช้ไม้ป้อมปักเพื่อความสวยงาม เอาน่า...แม้ไม่ตรงตามหลัก และนำมาประยุกต์กันบ้าง คงไม่สำคัญเท่าแรงศรัทธาที่คนทั้งหมู่บ้านต่างพากันทำเครื่องพะเหวดหรือ

สำหรับสถานที่ที่วางเครื่องพะเหวดซึ่งมาจากทุกครอบครัวในหมู่บ้าน พ่อออกได้ช่วยกันนำหญ้าคาแห้งมาไขว้กันคล้ายทำผมเปีย แล้วนำมาแขวนรอบศาลาการเปรียญ ส่วนตรงกลางก็ตัดไม้ไผ่ลำยาววางรอบเป็นสี่เหลี่ยมเพื่อประดับประดาเครื่องพะเหวด ซึ่งทำก่อนงานบุญประมาณ 1 สัปดาห์

สมัย

เด็กๆ แม้ฉันจะเคยเห็นเครื่องพะเหวดมากมายบนศาลา แต่ไม่เคยเห็นเครื่องพะเหวดมากชนิดหลายประเภทอย่างวันนั้น วันที่ฉันตามเสียงกลองไปวัด บนศาลาการเปรียญถูกตกแต่งด้วยเครื่องพะเหวดดูสวยงามละลานตา แต่...ธุงช่อบางช่อก็ถูกละเลงให้มีสีสัน

สดใสกว่าสีข้าวของต้นหม่อน บนศาลามีนกกระดาศ ปลาตะเพียนที่
सानจากหลอดพลาสติกหลากสี และอื่นๆ อีกมากมายที่เกิดมาจากการ
ประยุกต์เพื่อความสวยงาม แม้จะมีสิ่งเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม แต่
ความสำคัญของการทำเครื่องพะเหวด ก็คือ แรงศรัทธามากกว่าหลักที่
ถูกผิดของการทำ

งานบุญพะเหวด เป็นบุญตามประเพณีของชาวอีสาน ตามฮีตสิบ
สองที่ว่า ฮีตเดือนสี่ให้พากันเก็บดอกจานมาสานบังไม้ไผ่เสียบ
ดอกจิก จัดขึ้นระหว่างเดือน 4 ถึงเดือน 6 ดังคำผญา (คำคมหรือคำ
พังเพยว่า เดือนสามค้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี เดือนสี่ค้อยจ้วน้อยเทศน์
มัทรี¹

ตามประเพณีของงานบุญพะเหวด ตอนเช้าหลังจากจ้งหัน (
ถวายภัตตาหารเช้า) มีการเชิญพระอุปคุต ด้วยความเชื่อว่า พระอุปคุต
เป็นพระอรหันต์ที่สามารถปราบพญามารได้ เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ช่วยขจัด
ปัดเป่าอุปสรรค การเชิญพระอุปคุตเพื่อไม่ให้เกิดอุปสรรคและให้การ
จัดงานผ่านไปด้วยดี ในตำนานพระอุปคุตได้เจริญญาณสมาบัติใน
กลางสะดือทะเล การเชิญจึงต้องแห่ขบวนจากวัดไปยังลำน้ำที่มีน้ำวน
เปรียบดังพระอุปคุตแหวกทะเลขึ้นมา เช้าวันนั้นความสนุกสนาน
รื่นเริงเริ่มต้นด้วยเสียงกลองตุ้มและเสียงไซโยให้ร้อง ที่ดังตลอดเส้น
ทางจากวัดไปห้วยบังอี ลำห้วยสายเล็กๆ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนใน
หมู่บ้านมานาน ผู้เฒ่าที่ได้รับการยกย่องให้เป็นหมอพราหมณ์ จะสวด
มนต์ริมห้วยเชิญพระอุปคุต จากสายน้ำนิ่งสงบจนเกิดเป็นคลื่น
พราหมณ์จะตักน้ำใส่โอ่งดินเผา หรือ “อุ” แห่มาที่วัดเป็นอันเสร็จพิธี

ช่วงสายๆ ก่อนที่จะมีการแห่ขบวนพระเวสสันดรเข้าเมือง แต่ละ
หมู่บ้านจะนำ “เมง” ไปถวายวัด และบางครอบครัวก็จะสร้างเมงเพื่อ
ไปถวายวัดเช่นกัน เมงหรือกองบุญ จะทำเมื่อมีงานบุญ หรืองานแจก
ข้าวเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเมื่อคนใน
บ้านเจ็บไข้ได้ป่วยเพื่ออุทิศให้เจ้ากรรมนายเวรจะได้หายเจ็บไข้ กองบุญ
ประกอบด้วย เตียนนอนที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง เปรียบเสมือนบ้าน พร้อม
ด้วยปัจจัยต่างๆ ที่ผู้ตายควรจะได้รับ และคนเราควรมีเป็นทรัพย์สิน
สมบัติส่วนตัวในอนาคตชาติ เช่น เสื้อผ้า หมอน ผ้าห่ม สมุด หนังสือ
ดินสอ ปากกา ข้าวสาร เส้นฝ้าย เส้นไหม เป็นต้น โดยจะวางบนเตียง
ไม้และแขวนรอบๆ

ช่วงบ่ายจะมีการตั้งขบวนแห่พระเวสสันดร พิธีที่สำคัญคือการ
เชิญพระเวสสันดร มีการแห่โต้ตอบกันไปมาระหว่างพระเวสสันดร
นางมัทรี พ่อแม่ของพระเวสสันดร นางมัทรี และผู้ที่เป็นเชิญ หลังเสร็จ

¹ ฉัตร ปิยะอุย. งานบุญพะเหวด มุกดาหาร. วัดมโนภิรมย์ บ้านชะโนด อ.ห้วยน้ำใหญ่ มุกดาหาร.
2541

พิธีเสียงไชโยโห่ร้อง เสียงกลอง เสียงฉาบ เริ่มบรรเลง คนทั้งหมู่บ้าน มาร่วมกันร้องรำตามจังหวะกลอง ขบวนแห่เริ่มต้นจากรถพระพุทธรูป ขบวนแห่ภาพพระบฏ คือ การวาดภาพพระเวสสันดรบนผืนผ้าคล้าย ภาพพระเวสแต่เล็กกว่า ถือเป็นสัญลักษณ์ของคุณงามความดี แสดง ถึงแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา อีกทั้งเชื่อว่าคนที่นำภาพพระบฏมา แห่นั้น ทำเพื่อสะเดาะเคราะห์ ในอดีตมีการสร้างภาพพระบฏถวาย เป็นพุทธบูชา จากนั้นต่อด้วยขบวนของกษัตริย์ ในสมัยโบราณพระ เวสสันดรจะนั่งช้าง แต่ขบวนแห่ในวันนั้น ทั้งพระเวสสันดร พระนาง มัทรี กัณหา ชาลี นั่งบนเก้าอับนรถขับเคลื่อนสี่ประตู่ เอาน่า...ตอน นี้จะหาช้างได้ที่ไหน

ถัดมาจึงเป็นขบวนแห่ภาพพระเวส เป็น ภาพวาดชาดกเรื่องพระเวสสันดรตั้งแต่ต้นจน จบทั้ง 13 กัณฑ์ คือกัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานขันธ์ วนประเวศ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี ลักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ เป็นภาพบนผืนผ้าใบหลายสิบ วา ใช้ไม้ไผ่ผูกผ้าพระเวสเป็นช่วงๆ ชูขึ้นเหนือ

ศรีษะ เป็นริ้วขบวน ใครไม่ได้จับไม้ไผ่ก็จับปลายผ้าแทน ใครมาร่วม แห่ก็จะได้บุญด้วยกันโดยถ้วนทั่ว

ถัดจากขบวนแห่ทางธรรมก็เป็นขบวนของความรื่นเริง ความ สนุกสนานไม่ได้จำกัดอยู่แค่หนุ่มสาวเท่านั้น ในขบวนแห่พระ เวสสันดรเข้าเมืองจึงมีทั้งลุงป้า น้าอา มาโยกย้ายสายสะโพก มีปู่ย่าตา ยายที่ใจและกายยังเป็นหนุ่มสาวมาพ้อนรำในขบวน มีคนแต่งหน้าทา ปาก แต่งตัวเป็นคุณยาย ใส่ฟองน้ำให้มียาน กระจดโตโลดเต้นไปมา แม้คนนี้จะป็นหนุ่มใหญ่วัย 40 ต้นๆ ลูก 2 คนโตเป็นวัยรุ่น ก็ไม่มี ใครหาว่าบ้า เพราะหลังจากสนุกสนานในงานบุญ ทุกคนก็แยกย้ายกัน กลับบ้าน ความบ้าของหลายๆ คนจะแสดงออกเกินจากปกติก็ไม่ถูกหา ว่าบ้าหรอก ก็งานรื่นเริงของคนทั้งหมู่บ้าน เป็นแบบนี้เอง เสียง ดนตรี เสียงโห่ร้องถึงความรื่นเริงในงานบุญตลอดเส้นทางเกือบ 2 กิโลเมตร ไม่มีใครเหน็ดเหนื่อย มาถึงวัดแห่รอบศาลาอีก 3 รอบ ก็ยัง ไหว ส่วนดนตรีก็ยังบรรเลงต่อ คนพ้อนรำก็ยังรำต่อได้จนเย็น

ช่วงเย็นหลังพิธีกรรมทางศาสนาเสร็จเรียบร้อย หมอลำก็เริ่ม บรรเลงกลางลานวัด ให้คนได้สนุกสนานกันอีกรอบ คืนนั้นแม้เหล่า จะเข้าปากมาตั้งแต่ช่วงแห่พระเวส แต่ก็ไม่มีอาการพ้อหน้าพ้อหลังไปตีกันไปเหมือนงานรื่นเริงทั่วไป

ความสนุกสนานผ่านไปล่วงเข้าเช้าวันใหม่ หม่อมสาวเดินจากหน้าห้างหมอลำไป แต่งานบุญพระเวสยังไม่สิ้นสุด พิธีกรรมในวันที่สองของงานบุญ คงมีเฉพาะผู้ใหญ่และผู้เฒ่าให้ความสนใจ

เวลาตีตี 3 มีคนยกตุ๊กตอลงบนศาลาการเปรียญบอกเวลาของการแสดงความศรัทธาอีกหนึ่งพิธีกรรม “แห่ข้าวพันก้อน” ถือเป็นการสักการบูชาพระเวสสันดร โดยใช้ข้าวหนึ่งป็นเป็นก้อนเล็กๆ 1,000 ก้อน ตามคาถา 1,000 คาถาในการเทศน์มหาชาติ ตามที่คิดไว้จริงๆ คนหม่อมสาวที่มาแห่ข้าวพันก้อนเวียนขวารอบศาลาการเปรียญมีฉันเพียงคนเดียว และเด็กวัย 5 ขวบคนหนึ่งที่มาจับคุณยาย เห็นแล้วอดอมยิ้มนึกถึงตัวเองสมัยเด็กๆ ไม่ได้ ตลอด 3 รอบทุกคนก็เปล่งเสียงคำแห่ข้าวพันก้อนไปพร้อมๆ กัน

“นะโม นะโม พระไตรปิฎกยกขึ้นมาเทศน์ ในเรื่องพระเวสตั้งแต่ชาติปางหลัง ขอเชิญฟังยี่ง่ามหาชาติ ชั้นหมากเบ็งอาชัญยอขึ้นบูชา ข้าวพันก้อนถวายอาชัญยบูชา ซาเฮาซาสามดวงยอดแก้ว ข้าไหวแล้วถวายอาชัญยบูชา ขอปรารถนาอาณิสสงฆ์อันเลิศ พรอันประเสริฐอายุวัฒนัง สุขซึ่งปลั่งเทิดทูนเทินไว้ ขอให้ได้ดังคำปรารถนา สาธุสาอนุโมทามิ”²

หลังจากนั้นจะเป็นการเทศน์สังกาด พระขึ้นนั่งธรรมาสน์พร้อมหนังสือที่เป็นใบลานร้อยต่อกันทั้งแผ่น เป็นการบอกเล่าความเป็นมาของพระพุทธรศาสนาตั้งแต่ต้นจนปัจจุบัน ก่อนจะเทศน์มาลัยหมิ่นมาลัยแสน อันเป็นเรื่องราวของพระมาลัยที่ได้ไปพบพระศรีอารยะเมตไตรย์และนำคำมาบอกกล่าวแก่นุชย์ให้ทำแต่ความดี รักษาตนอยู่ในศีลธรรมแล้วจะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอารย์ อันเป็นสมัยที่มีแต่ความสุข ความเจริญ

ช่วงเช้าถือว่าเป็นการประลองความอดทนกันเลยทีเดียว ในการแสดงความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา คือการฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ ซึ่งเชื่อว่า ถ้าใครฟังจนจบทั้งหมด จะได้บุญ ไม่ตกนรกหมกไหม้ ระหว่างเทศน์ไปก็จะมีกรจูด “เทียนพันน้ำมันหมิ่น” คือ เทียนที่แม่ออก

ช่วยกันสี เทียน 1,000 เส้น เท่ากับคาถา 1,000 คาถาในเทศน์มหาชาติ พ่อออกที่รับผิดชอบจะจุดเทียนตามจำนวนคาถาในแต่ละกัณฑ์ เช่น กัณฑ์ทุศพรมี 19 คาถา ก็จุดเทียน 19 เล่ม ให้เทียนไหม้หมดก่อนที่กัณฑ์นั้นจะจบ โดยจุดในกระทงกาบกล้วย สมัยก่อนในงานบุญไม่มีไฟฟ้าก็ใช้น้ำมันมะพร้าวจุดเพื่อให้ความสว่าง การเทศน์

² เรื่องเดียวกัน

จนจบใช้เวลาทานต้องใช้น้ำมันมากถึงหนึ่งหมื่นหรือ 12 กิโลกรัม แม้สมัยนี้จะได้ใช้น้ำมัน แต่พิธีกรรมนี้ก็ยังคงเรียกขานแบบนี้

แม้การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์จนจบ จะเป็นกิจกรรมหลักของงานบุญ แต่คนฟังกลับมีแต่ผู้เฒ่า แม้เครื่องพะเหวดจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แม้คนหนุ่มสาวจะยึดถือความสนุกสนานเป็นหลักในขบวนแห่เป็นแก่นของงานบุญพะเหวด แต่วันช่วยกันเตรียมงาน เตรียมเครื่องบูชา เครื่องประกอบพิธีกรรมยังมีอยู่ มีการช่วยเหลือกันอย่างแข็งขัน พิธีกรรมทุกอย่างก็ยังไม่หายไป คุณค่าของงานบุญจึงอยู่ที่แรงศรัทธาของผู้คนที่มิต่อพิธีกรรม เพื่อการดำรงไว้ซึ่งศาสนาและความเชื่อตามประเพณีอันมีสืบทอดกันมายาวนาน นั่นเอง